

160. YILDÖNÜMÜNDE KIRIM SAVAŞI

Dr. İlhan AKBULUT*

Öz

Kırım Savaşı, Osmanlı Padişahı Abdülmecid zamanında Osmanlı, İngiliz ve Fransız devletlerinin Rusya'ya karşı yaptıkları savaş olarak anılır.

Sultan Abdülmecid'in Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden güçlü duruma getirmek amacıyla başlattığı reformlar, Rusya Çarlığı'na memnun etmemiştir. Zira Rus Çarı Nikolay I kendini "Hasta Adam" Osmanlı İmparatorluğu'nun varisi olarak görüyordu. Bu yüzden, Osmanlı İmparatorluğu içindeki bütün Ortodoksların himayesine verilmesini istedi. Padişahın reddi üzerine Eflak-Boğdan eyaletlerini işgal etti. Osmanlı Devleti ise Katolik Avrupa Devletlerinin de konuya taraf olmalarını ve böylece bir denge oluşturmayı öngören bir siyaset belirlemede gecikmedi. Bu siyaset, Avrupa'nın desteğini alabilmenin bir koşulu olan "Tanzimat Fermanı"nın ilâ-nından sonra adım adım başarıya ulaştı. İngiltere ve Fransa ise, Kutsal Yerler'de kapitülasyonlarla kazandıkları imtiyazları kaybetmek istemediklerinden Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer aldılar.

Anahtar kelimeler: Kırım Savaşı, Osmanlı Padişahı Abdülmecid, İngiliz Fransız Devletleri, Rusya Çarlığı.

Abstract

Crimean War On Its 160th Anniversary

Crimean War is known as the war held by British and French armies against the Russian Government in the reign of Ottoman Sultan Abdülmecid.

The Russian Tsardom was not happy with the reforms made by Abdülmecid to regain the strength of Ottoman Empire. For Russian Tsar Nikolaj The First was seeing himself as the successor of Ottoman Empire the "sick man". For this reason he wanted all the Orthodox people to be given to his protection. Upon refusal of Ottoman Padishah, he occupied Eflak-Bogdan States. Thus, Ottoman Empire immediately determined a

* Doğu Üniversitesi Öğretim Görevlisi.

policy that anticipate the participation of the Catholic European Governments with an intention of maintain a balance. This policy had been successful step by step after the announcement of Administrative Reforms (Tanzimat Fermanı), which was the only condition to get the support of the European Governments. Britain and France stood beside Ottoman Empire since they did not want to loose the privileges that they gained by the capitulations.

Key words: Crimean War, Abdülmecid the Ottoman Sultan, English & French Government, Russian Tsardom.

Giriş

Dünya tarihinin en görkemli uygarlıklarından biri hiç kuşkusuz Osmanlı İmparatorluğu'dur. Osmanlı İmparatorluğu, kuruluşu olan 1299'dan, Vezir-i Azam Sokullu'nun ölüm tarihi olan 1579'a kadar, topraklarını devamlı genişletmiştir. 1579'dan 1699'a kadar olan dönem, Osmanlı İmparatorluğu'nun "Duraklama" dönemini göstermektedir. Demek ki, Osmanlı İmparatorluğu, kuruluşundan 400 yıl sonra, en geniş sınırlara ulaşmış ve üç kıtaya yayılmış bulunan büyük toprakları kapsamış bulunuyordu. 1699'dan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun "Gerileme" dönemi başlamıştır. Gerileme devri İmparatorluğun toprak kaybını göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemi dediğimiz toprak kaybının başladığı dönemlerde, karşısına gittikçe kuvvetlenen Rusya çıkmıştır. Rusya'nın topraklarını genişletme amacının yanında, Akdeniz'e inerek o bölgede hâkimiyet kurmayı hedefleyen bir politika izlediğini görmekteyiz.

1828-1829 Osmanlı Rus Seferi ile Boğazlarda ve Balkanlarda amaçladıkları hedeflerine ulaşamayan Çarlık Rusya'sı, bu savaşın üzerinden fazla bir zaman geçmeden sürekli Osmanlı İmparatorluğu yönetiminden siyasi isteklerde bulunmaya başlamıştır.

Makul olmayan bu isteklerin ileride büyük bir savaşa neden olacağını düşünen Osmanlı İmparatorluğu yönetimi muhtemel savaşta yanında yer alabilecek müttefikler aramaya başlamıştır. Nitekim o zamanki bazı Batılı ülkelerin çıkarları dolayısıyla bu desteği de kısa sürede bulmuştur. Avrupa ülkeleri, Rusya'nın Akdeniz'e inme isteğine karşı çıkmak için Osmanlı yönetimine her türlü desteği yapacaklarını bildirmişlerdir. İşte bu desteğin sağlandığı garantisini alan Osmanlı Devleti Rusya ile savaşa girmekten çekinmemiştir. Osmanlı Devleti 1 Ekim 1853 tarihinde Eflak-Boğdan'a girmiş olan Rus kuvvetlerinin 15 gün içinde buraları terk etmesini istemiş, ancak red cevabını alınca Rusya'ya savaş ilan etmiştir. Osmanlı-Rus Savaşı olarak anılan bu büyük savaş, dünya savaşları kadar can kaybının yaşandığı savaştır. Bu savaşta ölen sivillerin sayısı tespit edilememiştir. Ölen asker sayısı da milyona yakındır. Kırım Savaşı boyunca sadece çarpışmayla değil, aynı zamanda salgın hastalıklarla da

büyük can kaybı yaşanmıştır. Bu savaş neticesinde Osmanlı ve Rus maliyesi büyük çöküntü içine girmiştir.

I. Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu

Küçük bir uç beyliğinden imparatorluk seviyesine çıkan Osmanlı İmparatorluğu'nun en yüksek seviyeye ulaştığı devir, şüphesiz bütün Türkler için ulvi bir gaye olan İstanbul'un alınmasından sonra meydana gelmiştir. Ne var ki, Söğüt-Domaniç hatta daha evvel Kastamonu taraflarına gelerek buraya daha önce gelmiş Bozoklara ve Bozokların bir kolu olan Kayılara dayanmak suretiyle uçlarda bile kendini göstermeye başlayan bir ulusun, muhakkak devlet kurmak için, birtakım özelliklerle donatılmış olması gerekir. Neden Selçuklulardan sonra Anadolu'da kurulan beylikler cihanşumul devlet kuramamışlar da uçlarda bulunan ufak bir Kayı topluluğu büyük bir imparatorluk haline gelebilmiştir.

Şurasını belirtmek gerekir ki, Oğuzlar arasında devlet kurmak ve diğerlerini de bu gaye etrafında toplamak ancak iki Türkmen boyuna nasip olmuştur. Bunlardan biri Kınıklara dayanan Selçuklular, diğeri ise Kayılara dayanan Osmanlılardır.

Bunlardan Osmanlılar, uçlarda daha başlangıçta, nizam-ı âlem için irili ufaklı tekfurlarla çevrili bir sahada, halkın sevgisini kazanmaya ve adaletlerini bu bölgeye yaymaya başlamışlardır.

Osman Bey'in, ufak bir Bey olmasına rağmen, etrafına hürmet telkin edilmesi, yalnız Anadolu'da değil, bütün Yakındoğu'da bile kendisine hürmeten Osmancık denmesi çok anlamlıdır. Bugün bile, biz Mehmetçik dediğimiz zaman hiçbir şeyden korkmayan yılmayan Türk askerini anlarız. Osmancık da, düşüncemize göre, herkesin sempatisini çeken, insanlığa hizmeti gaye edinmiş bir gaziye civar bölge halkının taktığı bir sıfattır.

Bursa'nın ve İznik'in alınması üzerine bu bölge halkının Osmanlılarla derhal işbirliğine başlamaları onlara olan güveni göstermektedir. Bu güven, bu topraklarda daha evvel yaşamış olan Bizans'ın ne kadar kötü bir izlenim ve davranış sergilediğini ortaya koymaktadır. Bu suretle mukadderatlarıyla baş başa bırakılan halk, yeni bir ulusa canı gönülden inanarak sevgi dolu bir yaklaşım gerçekleştirmiştir.

Osmanlılar, dünyanın bir nizam içinde yaşamasını temin için giriştikleri gayretler içerisinde, hem Hıristiyan hem de Türk halkı tarafından desteklenmişlerdir. Nitekim Anadolu birliğini kurmak gayretleri sırasında halk, Osmanlıların bir an önce gelip mesela Konya'yı, Kayseri'yi, nihayet Ankara'yı almalarını içtenlikle istemiştir. Bu suretle Osmanlı Beyleri çok erkenden, Anadolu beyliklerinin mevcudiyetine rağmen, bütün Anadolu'nun lideri durumuna gelmişlerdir. Rumeli'de savaşlar yapılmış, topraklar alınmış, Hıristiyan halkın bir kısmı Anadolu'ya getirilmiş ve

sürgün usulü ile Anadolu'dan Türkler Rumeli'ye geçirilerek Rumeli'nin de Anadolu gibi ikinci bir vatan yapılmasına çalışılmıştır.¹

Osmanlı padişahlarından Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettikten sonra İstanbul halkına, Ceneviz ve Venediklilere insan haklarıyla bağdaşan geniş imtiyazlar sağlamıştı. Tanınan imtiyazlar haşmetli imparatorluğu acizlere şefkat göstermesi, geniş haklar tanınması, daha o dönemlerden başlayan Türk Milleti'ne mahsus bir karakterin ifadesidir. Fatih'in tek taraflı bir müsamaha ve himmet olarak tevcih ettiği bu haklar, Osmanlı İmparatorluğu'nun büyüklüğünü, insan haklarına olan saygısını göstermektedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda en kapsamlı imtiyazlar, Kanuni Sultan Süleyman tarafından Fransızlara verilenlerdir. Bu imtiyazlar hükümdar sıfatıyla verilmiştir. Yine verilen bu imtiyazlar Kanuni ile Francis'in hayatlarıyla sınırlı olmak koşuluyla tanınmıştı. Bu ilk imtiyazlar ile Türkiye'deki Fransızlar, Osmanlı Devleti içinde Fransa konsolosluğunca muhakeme edilecek ve bazı vergilerden muaf tutulacaklardı. Görülüyor ki, bu imtiyazlarla imparatorluğun kazai ve mali hâkimiyeti nispi olsa bile kısıtlanmış olmaktadır. Sonraki padişahlar, Kanuni gibi bazı imtiyazlar vermekte sakınca görmemişlerdir. Halbuki bu padişahlar, Kanuni devrinin haşmetli, kudretli yöneticileri değillerdi. İmparatorluk gün geçtikçe zayıflamakta idi. Bunu fırsat bilen Avrupa Devletleri 1740 senesinde I. Mahmud'u zorladılar. Bazen de kandırmak suretiyle tek taraflı tanınmış bulunan imtiyazları daha da genişletici ve üstelik karşılıklı anlaşmaya müstetid bir kapitülasyon muahedesi imzalatmayı başardılar. Muahedelere riayet yeni hükümetler ve yeni padişahlar tarafından ihlal edilmeyecek bir prensip olduğundan, muahede ile verilen bu imtiyazları, müteakip sultanlar "ahde vefa" prensibini ihlal edemeyen Türklük onurundan vazgeçemeyerek tasdik etmeye mecbur kaldılar. O zamanlar Devlet umumi hukukunda hal ve şartların değişmesiyle "ahde vefa" yani muahedelere sadakat prensibinden dönme de henüz milletlerarası münasebetlerde kolay kolay uygulanmamakta idi. Esasen günden güne zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu'na Avrupa devletleri böyle bir vazgeçme imkânı verecek kadar siyasi sahada müsamahakâr da davranmakta idiler.²

Bu dönemde, imparatorluğun günden güne gerilediği, ülkede hüküm süren istikrarsızlıklar bu yüzden doğan karışıklıklar, para üzerinde oynanan oyunlar ve bu hali önlemek için devletin harcadığı çabalar; bir yandan toplumda iktisadi, sosyal ve ahlaki bünyenin gittikçe bozulduğu, diğer yandan da devlet otoritesinin laçka olduğu bir ortamla karşılaşmaktadır.³

¹ Şahabettin Tekindağ, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Genişleme Nedenleri", *Atatürk Konferansları 1973-1974*, C. VI, TTK Basımevi, TTK Yayınları, XVII. Dize, Sa. 6, s. 23 vd., Ankara 1977.

² Şakir Bekri, *Devletler Umumi Hukuku*, Yargıçoğlu Matbaası, s. 43-44, Ankara 1968; Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, C. I, s. 266, Ankara 1959.

³ Bekir Sıtkı Baykal, "Osmanlı İmparatorluğu'nda XVII. ve XVIII. Yüzyıllar Boyunca Para Düzeni ile İlgili Belgeler", *Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. XIII, Sayı: 17, s. 87, Ankara 1988.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimat dönemine rastlayan bu dönemde, hazine hesaplarıyla yani fiili devlet gelir ve giderleriyle alakalı olarak hiçbir veri bulunmamaktadır.⁴ Tanzimat dönemi mali tarihiyle ilgili bu eksikliğin nedeni, Osmanlı mali bürokrasisinin İmparatorluğun mali sistemi üzerinde kontrol kurma çabası içinde olan dış güçlere bu önemli bilgileri sızdırmak gibi bir endişeyle devlet gelir ve giderlerini gizli tutma çabası olabilir. Bütün yayınlarda Tanzimat dönemiyle ilgili olarak yer alan tek devlet gelir ve giderleri tahmini belirtilen rakamlardır.

II. Osmanlı İmparatorluğu Rusya İlişkileri

Birbirleriyle ittifak içinde olan Rusya ve Avusturya'nın 1788'de Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etmesi, bu iki ülkeye herhangi bir yarar sağlamadı. Ama bu savaş artık Osmanlı İmparatorluğu'nun eski parlak günlerini geride bıraktığını artık geçmiş yıllardaki savaşlarda gösterdikleri başarılarının mevcut olmadığını da ortaya çıkardı.

Bir yıl sonra gerçekleşen Fransız İhtilali, yalnızca Fransa'daki "eski rejim"i yıkmakla kalmadı, başta Osmanlı toprakları olmak üzere bütün dünyada önemli gelişmelere sebep olan yeni bir süreç başlamasına neden oldu.

Fransız İhtilali'nin en önemli sonuçlarından biri, "millet" ve "milliyet" kavramlarını açığa çıkarması oldu. Artık Osmanlı topraklarında yaşayan Ermeni, Sırp, Hırvat, Bulgar, Arnavut, Rum ve Karadağlılar, kendilerini yalnız Katolik veya Ortodoks değil, aynı zamanda ayrı bir millet olarak görmeye başladılar. Bunun doğal sonucu olarak da kendi devletlerini kurmak üzere harekete geçtiler. Böylece Rusya, yalnız Ortodoksların değil, aynı zamanda "Slav" ırkının (Bulgar, Sırp, Hırvat vs.) da koruyucu hamisi rolünü üstlendi.

Pek çok ayrı din ve ırktan milletleri kendi yönetimi altında toplayan, Tuna'dan Kızıl Deniz'e, İran'dan Tunus'a kadar çok geniş bir coğrafyaya yayılmış Osmanlı İmparatorluğu için daha da sıkıntılı dönem başladı. Osmanlı artık dıştan değil, içten de tehdit altındaydı. Osmanlı'yı sıkıntıya sokacak bölgelerin başında pek çok farklı milleti barındıran Balkan coğrafyası ve Kafkasya geliyordu.⁵

İlk olarak 1789 Fransız Devrimi'nin ortaya çıkardığı ulusallaşma süreci, ilerleyen yıllarda savaşların ve ülkelerarası ilişkilerin boyutunu değiştirmiş, ekonomik alandaki üretim, çıkar ilişkileri ve çatışmalar savaş nedeni olmaya başlamıştır.

Rusya Kafkasları işgal edip Müslümanlara baskı uygulamaya başlayınca Kafkas, Çeçen ve Dağıstanlı Müslümanlar 1829 yıllarından itibaren

⁴ Tefik Güran, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları, 1841-1861", *Belgeler, TTK Belgeleri Dergisi*, s. 213, Ankara 1988.

⁵ Mehmet Saray, "Balkanlarda Rus Yayılması, Gazi Osman Paşa ve Plevne Müdafaası", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, s. 553, İstanbul 1987; Mehmet Ali Bal, *Savaş Stratejilerinde Terör*, s. 133, İstanbul 2003.

ren Osmanlı Devleti'ne göç etmeye başlamışlardı. İlerleyen yıllarda Kırım Tatarları da zorla göç ettirilmişlerdir. İşte bu göçler nedeniyle zaten ekonomik açıdan sıkıntı içinde olan imparatorluk, göçmenlerin iskân meselesi ile ilgili olarak yeni düzenlemeler yapmak zorunda kalmıştır.⁶

Çarıçe II. Katherine (1762-1796), Rusya'nın dünyanın en güçlü devleti olabilmesi için, Kırım'ı ele geçirerek Karadeniz'de büyük bir limana sahip olmasının gerekliliğine inanıyordu. Daha ileri aşamada ise, boğazları ele geçirerek Akdeniz'e kadar olan bölgede hâkimiyet kurmak istiyordu. Nitekim bu amaç için 1768-1774 Osmanlı-Rus harplerinde İngilizlerin de yardımıyla, Baltık Denizi'nden Akdeniz'e geçmeyi başarmışlardı. Bu olayla birlikte Ruslar Karadağ, Mora ve Girit ile bazı Ege Adaları'nda Ortodoks halkı Osmanlı Devleti aleyhine ayaklandırmış ve Çeşme olayından sonra da Çanakkale Boğazı'nı tehdit etmişlerdi.⁷

Rusya'nın dünyanın en güçlü devleti olmak istemesi çabaları içinde bulunması, Avrupa devletlerinde tedirginlik yaratıyordu. Bu dönemde Fransa'da Büyük Napoleon'un yeğeni Louis-Napoleon Bonaparte ordu içindeki maceracı subayların desteğini alarak kendini imparator ilan etmiştir. Fransa'nın önemli bir güç olmasını istiyordu. Bu düşünce ile İngilizlerle çok iyi ilişkiler içine girdi.

Fransızlar, 1852 yılının başlarında, Rusya'yı kışkırtmak için bir plan ortaya çıkardılar. Dini bir neden gösterip Çar'a meydan okudular. Şöyle ki, çoğu Rus olan Kudüs'e giderlerdi. Kudüs'te ise Ortodokslar baskındı. Rahipler birbirini sevmiyor, Katolikler ayrıma tabi tutulduklarını hissediyorlardı.

Aslında kutsal yerler sorununun başlamasına bir "gümüş yıldız" sebep oldu diyebiliriz. Şöyle ki, 1843 yılında İsa'nın doğduğu yer olan Beytül-Lahim'in üzerinde asılı olan ve üzerinde birtakım Latince yazılar bulunan gümüş yıldız, birden bire ortadan kaybolmuştur. Ortodokslar bu yıldızın çalınmasını Katoliklere yüklediler. Babıali, kendisi yeni bir gümüş yıldız yaptırıp koymayı önerdi ise de, Katolikler ve ne de Ortodokslar bu teklifi kabul etmediler. Katoliklerle Ortodokslar arasında bu yıldız anlaşmazlığı böylece sürüp gitti. Bu arada 1848 ihtilalleri meydana geldi. Louis Napoleon da Fransa Cumhurbaşkanı oldu. Olur olmaz da bu yıldız meselesini yeniden ön plana çıkardı.⁸

⁶ Kemal H. Karpat, "Commentary: Muslim Migration: A Responce to Aldeep Abu-Sahliah", *International Migration Review*, C. 30, Special Issue: Ethiesi Migration and Global Stewardship, s. 87, 1966; Geniş bilgi için bkz. Fikret Babuş, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik, Sosyal Politikalar Çerçevesinde Göç ve İskan: Siyaseti ve Uygulamaları*, Ozan Yay., İstanbul 2006.

⁷ Zeynep Dörtok Abacı, *Balkan Savaşları'na Kadar Kırım ve Kafkasya'dan Yapılan Göçler: Osmanlı Devleti'nin Yaptığı Düzenleme ve Uygulamaların Kriz Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi, Bursa'nın Zenginliği Göçmenler*, Editör: Dr. Zeynep Dörtok Abacı, Osmangazi Belediyesi Yayını, s. 61, Aralık 2008; 1917 Bolşevik İhtilali'ne kadarki Türk-Rus münasebetleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. A.N. Kurat, *Türkiye ve Rusya: XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşı'na Kadar Türk-Rus İlişkileri (1789-1919)*, s. 1-105, Ankara 1970; Ayrıca bkz. M. Saray, *Rusya'nın Türk İllerinde Yayılması*, s. 28 vd., İstanbul 1975.

⁸ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, TTK Yayını, s. 231, Ankara 1997; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: V, 4. Baskı, s. 226, Ankara 1983.

III. Kutsal Yerler Sorunu

Kutsal yerler sorunu kısa bir zamanda bir Fransa-Rusya mücadelesi haline geldi. Fransa Katolikleri, Rusya ise Ortodoksları savunuyordu. Katoliklerin arkasında Louis Napoleon, Ortodoksların arkasında ise, ko-yu bir dindar ve Ortodoks olan Çar I. Nikola vardı. Yani sorun, adeta bir Louis Napoleon-Nikola mücadelesine döküldü. Yeniden Doğu bunalımı ortaya çıkmış oldu. Kutsal yerler sorununun bir Doğu bunalımına dönüşmesi Rusya'yı Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki emellerini yeniden hareketlendirmeye sevk etti.⁹

Kutsal yerler sorununda Fransa'nın Rusya'ya dayatması ve kararlı tutumu, Osmanlı Devleti'ni Fransa tarafına doğru çekti. Zira, Rusya karşısında desteğe ihtiyacı vardı. Osmanlı-Fransa münasebetlerinin sıkışması ve iyi ilişkiler içine girilmesi İngiltere'nin pek hoşuna gitmiyordu. Bu arada İngiltere'de hükümet değişikliği olmuştu. Bu hükümet değişikliğini Rusya fırsat bilerek İngiltere ile anlaşma zemini aramaya başladı. Amaç İngiltere'yi de yanına alıp, Osmanlı Devleti'ni güçsüz bir duruma getirmektir. Ancak bu anlaşma gerçekleşemedi. Daha sonra Rusya, elçilik heyeti vasıtasıyla İstanbul'a isteklerini ilettiler. Bu istekleri İstanbul'da uzun uzadıya tartışıldı. Babıali bu istekleri aynı zamanda İngiliz ve Fransız elçilerine de danıştı. İsteklerin bazıları makul görülüyordu. Nitekim, kutsal yerler sorunu ile ilgili olarak Rusya'nın isteklerini yerine getirecek teklifi kabul etti. Gerçekten, 4 Mayıs 1853'de çıkarılan bir fermanla Ortodoksların kutsal yerler üzerindeki hak ve yetkileri teyid edilirken, bir başka fermanla da, Ortodoksların ve Katoliklerin yetkilerinin belirtilmesi ile bir çözüme gidildi.¹⁰

Babıali'nin bu olumlu yaklaşımlarına rağmen Rusya'nın istekleri bitmiyordu. Yeni istek; Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir "Savunma İttifakı"nın yapılmasıydı. Bu istek çerçevesinde Rusya 5 Mayıs 1853'te, Babıali'ye verdiği beş gün süreli bir ultimatomla şu istekleri ileri sürdü: Osmanlı Devleti Rusya ile bir ittifak anlaşması imza edecek ve Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde bulunan ve sayıları 12 milyon kadar olan Ortodoks tebaanın "Meşru" koruyuculuğu Rus Çar'ına bırakılacaktı.¹¹

Ancak bu istekler incelendiğinde, her iki istek de Osmanlı Devleti'ni Rusya'nın himayesi altına alabilecek nitelikteydi. Kesinlikle kabul görmezdi. Bu isteklerle Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni tamamen ortadan kal-

⁹ Norman Stone, "Kırım Savaşı", *Kırım Savaşı'nın 150. Yılı-150th Anniversary of the Crimean War*, Vehbi Koç Vakfı Yayını, s. 9, İstanbul 2006; Edeuard Driault, *La Question d'Orient-Depuis ses Origines Jusqua la Paix de Severesi Paris*, s. 170, Felix Alean 1921; Harold Temperley, *The Crimea*, s. 272, London, Longmans, Green and Co., 1936.

¹⁰ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 236; Fermanın metni için bkz. Gabriel Efendi Noradounghian, *Recuil d'Actes Intomationaux de l'Empire Ottoman*, Cilt: 2, s. 416, Paris, Leipzig Neuchatel, 1900; Ayrıca bkz. Yılmaz Öztuna, "Kudüs Meselesinin Sebep Olduğu Kırım Savaşı", *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 7, s. 14-15, Ağustos 1967.

¹¹ Edouard Driault, *a.g.e.*, s. 172; Harold Temperley, *a.g.e.*, s. 323.

dırmak niyetinde olduğu açıkça anlaşılıyordu. Nitekim fikri sorulan İngiliz elçisi Stratford de Redcliffe, Babıali'ye bu isteklerin reddini teklif etti.¹² Bununla beraber, Babıali acele karar vermemek için, 17 Mayıs'ta devlet adamlarından ve ulemadan oluşan 46 kişilik bir meclis kurdu. Bu meclis, teklifleri reddetti. Rusya'dan gelen elçilik heyetinin Başkanlığını yapan Prens Mençikof'a verilen cevapta: "*Rus isteklerinin kabulünün, hem Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığını ihlal edeceği ve hem de milletlerarası hukuk kurallarına da aykırı düşeceği belirtilmekteydi.*"¹³

Osmanlı Devleti'nin takındığı bu tutum karşısında, Rusya elçilik heyetine başkanlık eden Mençikof, heyetiyle birlikte İstanbul'dan ayrıldı. Ancak ayrılırken küstah bir tavır takınarak, "*Sivil elbise ile gelmişim, az sonra askeri üniforma ile döneceğim.*" sözlerini sarf etti.¹⁴

Rusya 31 Mayıs'ta Osmanlı Devleti'ne tekrar sekiz günlük bir ultiमत vererek Mençikof'un 5 Mayıs isteklerinin yerine getirilmesini istedi ise de, Osmanlı Devleti bu isteği de reddetti. Bunu bahane eden ve esasında harp açmak için sebep arayan Rusya, harp ilanına lüzum görmeden Eflak ve Boğdan'ı işgal etti. Bunun üzerine Avusturya İmparatorluğu ile Prusya Krallığı, İstanbul ve Petersburg'a, kendi hakemliklerinde bir konferans düzenlenip, meselenin tartışılmasını, bir uzlaşmaya varılmasını teklif ettiler. Rusya bu konferans teklifine sıcak baktığını bildirdi.

Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığını tehlikeye atmadan, Ortodoksların himayesi sorununu çözmek için, Avusturya, İngiltere ve Fransa elçilerinin katılması ile Viyana'da bir konferans düzenlendi. Buna Rusya da çağrıldı. Ancak Rusya bu konferansa katılmadı. Viyana Konferansı, 1 Ağustos 1853'te şu kararları aldı: Ortodoks tebaa hakkında Kaynarca ve Edirne Antlaşmalarının almış olduğu taahhütlerin, sadece Rusya'ya karşı değil, bütün Avrupa devletlerine karşı alınmış taahhütler olduğunu Osmanlı Devleti kabul edecekti. "*Viyana Notası*" denilen bu kararları Rusya kabul etti. Ancak bu notada Osmanlı Devleti'ni birçok mükellefiyet altına sokacak ve devletin menfaatlerine aykırı hükümler mevcuttu. Her şeyden evvel notadan, Rusya'nın Osmanlı Ortodoksları üzerinde kesin bir yetkiye sahip olduğu anlamı çıkıyordu. Bunun da Osmanlı İmparatorluğu'nca kabulü mümkün değildi.

Avusturya, Avrupa'da ilerleyen yıllarda huzursuz bir ortamın yaşanacağından endişe duyuyordu. En önemli sıkıntısı da, Rusya'nın Tuna Nehri'nin güneyine inmesi düşüncesiydi. Esasen Rusya'nın Eflak-Boğdan'a girmesi Avusturya için endişe kaynağı olmuştu.

¹² A.J.P. Taylor, *The Struggle for Mastery in Europe, 1848-1918*, s. 53, London, Clarendon Press, 1954; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.*, s. 15.

¹³ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 237; Cevabın tam metni için bkz. Cemal Tükin, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, s. 237-238, 1947; Yılmaz Öztuna, "a.g.m.", s. 15; Haydar M. Sükan, "Kırım Savaşı'nda Müttefiklere Verilen Türk Madalyaları", *Hayat Tarih Mecmuası*, Yıl: 13, C. 2, s. 46, 1 Kasım 1977.

¹⁴ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 237.

IV. Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya'ya Savaş İlanı

Bu arada İngiltere'de Avusturya'nın Rusya ile birleşmesinden çekiniyordu. Bunu engellemek için de çareler arıyordu. Bu düşünce ile 8 Ekim 1853'de, Çanakkale Boğazı önündeki donanmasını Boğazdan içeri sokup, İstanbul önlerine yolladı. İngiltere'yi Fransa da takip etti. Osmanlı Devleti de 4 Ekim'de Rusya'dan Eflak-Boğdan'a girmiş olan Rus kuvvetlerinin 15 gün içinde buradan çekilmesini istedi. Rusya bunu kabul etmeyince, Osmanlı Devleti de Rusya'ya savaş ilan etti. Savaş fiilen 23 Ekim 1853 tarihinde başlamış oldu.¹⁵

23 Ekim 1853'te Türk topçu ateşiyle başlayan savaşın ilk gününde Ruslar 300 civarında askerini kaybettiler. 27 Ekim'de Ömer Paşa, Vidin'de Tuna Nehri'ni geçerek Romanya'ya girdi. Kalafat'ı aldı. Birer Tümeni de Tutrakan ve Yerköyü'nden Romanya'ya soktu. Tutrakan'ın karşı yakasında Olteniça Meydan Muharebesi'nde Ruslara ağır kayıplar verdirdi. Kafkasya'da ise Abdülkerim Nadir Paşa, Kuzey Kafkasya'dan Şeyh Şamil'in desteğine rağmen ilerleyemedi. Yerine kurmay başkanı Ahmed Cevdet Paşa cephe kumandanlığına getirildi.¹⁶

Osmanlı-Rus Savaşı başladıktan sonra da, Avusturya hiç olmazsa bu savaşın en kısa sürede sona erdirilmesi konusunda çareler aramaya başladı. Ne de olsa kendisi de zarar görebilirdi. Ancak bu sıralarda meydana gelen bir olay, barış yapılması konusunda başlatılan tüm çalışmalarını alt üst etti. 12 parçalık bir Türk filosu Kasım ayı sonlarında, Batum'daki Türk kuvvetlerine lojistik destek götürmek için, İstanbul Boğazı'ndan hareket etmiş, fakat Karadeniz'de seyrederken kötü hava şartları yüzünden Sinop Limanı'na sığınmıştı. Bu filonun Karadeniz'de bulunduğunu haber alan Amiral Nahinof komutasındaki bir Rus filosu 30 Kasım 1853 günü limanda bulunan tüm gemileri yok ettiler. Bu baskın sırasında, limanda bulunan Türk gemileri tamamen tahrip edilip batırılmasına rağmen Ruslar, denize dökülen ve yüzerek ya da tahta parçalarına tutunarak kurtulmaya çalışan Türk leventlerine kancalar, balyozlar savurarak, uzaktakilere top ateşi açarak görülmemiş barbarlık örneği sergilediler.¹⁷ Filolardan denize atlayan gemicileri de öldürdüler. Sinop Mahalli Meclisi'nce baskın sonrasında düzenlenen mazbatada ifade edildiğine gö-

¹⁵ J. Shaw Stanford-Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, 2. Cilt, s. 178, İstanbul 1983; Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi*, 1. Cilt, Faisal Finans Kurumu Yayını, s. 518, İstanbul 1986; Kırım Savaşı konusunda geniş bilgi için bkz. A. Tevfik Gürel (Kur. Yzb.), *1853-55 Türk-Rus ve Müttefiklerin Kırım Savaşı (97'nin Lahikası)*, 53/97 Haziran 1953; İlber Ortaylı, "Rusya Akdeniz'e İnmemeli", *Atlas Tarih*, Sayı: 20, s. 64-73, Haziran-Temmuz 2013; Ayrıca bkz. İlber Ortaylı, "160. Yılında Kırım Savaşı", *Milliyet Pazar*, 12.5.2013; Candan Badem, "Rus ve Sovyet Tarih Yazımında Kırım Savaşı", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 155, s. 16 vd., Kasım 2006.

¹⁶ Yılmaz Öztuna, *a.g.e.*, s. 518.

¹⁷ Tevfik İnci, "Sinop Faciası", *Resimli Tarih Mecmuası*, VII, s. 550, İstanbul 1956; Sinop Baskınının ayrıntılı açıklaması için bkz. Mücteba İlgürel, "Rus Donanmasının Sinop Baskını", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirisi 13-17 Ekim 1986*, s. 163-177, Samsun 1988.

re, şehrin Müslüman mahallesinde büyük hasar meydana gelmiş, 7 meşid, 2 mektep, 247 ev ve 170 dükkân içindekilerle yanmış, halktan da 5 kişi şehit düşmüştür.¹⁸ Sinop Limanı'ndaki birçok evi de yaktılar. Bu saldırıda 4000'e yakın insan hayatını kaybetti. Rus Karadeniz Filosunun Sinop'ta demirlenmiş durumda bulunan Türk filosuna düzenlediği ani bir baskınla filoyu tamamen mahvetmesi ve bununla da yetinmeyecek şehrin özellikle Türklerin meskun olduğu mahalleyi top ateşine tutmak suretiyle önemli ölçüde zarar vermesi, Türk Milleti'nin hafızasında yıllarca canlılığını korudu. Bu acı olay, romanlara, destanlara, şiirlere konu oldu. Savaş sırasında Türk bahriye askerlerinin gösterdiği başarılar dile getirildi. Buna karşılık, Rus kumandan ve askerlerinin insanlık dışı davranışları şiddetle kınandı. Böylece Sinop Faciası'nın geleceğe ibret olması amacıyla hafızalardan çıkarılmamasına çalışıldı. Bu çeşit eserlerden birisi, 19. yüzyıl Türk şairlerinden olan Salih Hayri'ye aittir. "Kırım Zafemamesi-Hayrabad" adını taşıyan bu eserde, 1853 Harbi, başından sonuna kadar şiir şeklinde anlatılmış, Sinop felaketine de yer verilmiştir. Bu kısımda Türk filosunun Karadeniz'e çıkarak Sinop'a gelip demirlemesi anlatılmakta, Rus filosunun ani baskını ile meydana gelen çarpışmada, Türk filosu komutan ve erlerinin kahramanlıkları tasvir edilmektedir.¹⁹

Halk şairi Bayburtlu Zihni de bu elim facia hakkında çok güzel bir destan yazmış ve olayı oldukça öfkeli bir şekilde anlatmıştır.²⁰ Hadiseyle ilgili bir diğer eserde Trabzonlu Rizai'ye aittir. Kırım Savaşı'nın manzum olarak anlatıldığı bu eserde, "Muharebe-i Sinop" başlığı ile bu olaya da yer verilmiştir.²¹ Sinop hadisesi ile ilgili bir başka önemli eser de Namık Kemal'in "Akif Bey" adlı piyesidir. Beş perdeden meydana gelen bu piyeste Akif Bey bir gemi komutanı rolündedir.²²

Bu eseri yeniden düzenleyerek yayınlayan M. Nihat Özön'ün ifade ettiğine göre yazar, "Vatan Yahut Silistre"yi nasıl kara savaşları için bir destan yapmak istemişse, "Akif Bey"i de denizciler için bir destan yapmak istemiştir.²³ Sinop deniz şehitleri hatırasına yaptırılan ve yazılan bu güzel eserlerin yanı sıra, aynı yılın sonunda bir de Sinop Madalyası çıkarıldı. Bu madalya, Sinop Savaşı'nda yaralanan görevlilere verilmiştir.²⁴

¹⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İradeler Dahiliye (İr. DH), No: 17947, Lefi: 5, Zikreden: Besim Özcan, "1853 Sinop Felaketzedelerinin Mağduriyetinin Giderilmesi ve Şüheda Hatrasının Yaşatılması", Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan, s. 209, Samsun 1993.

¹⁹ Salih Hayri, *Kırım Zafemamesi-Hayrabad*, Hazırlayan: Nejat Birinci, s. 45-51, Ankara 1988.

²⁰ Destan metni için bkz. Saim Sakaoğlu, *Bayburtlu Zihni*, s. 128-129, İstanbul 1988.

²¹ Nejat Birinci, "1853-1856 Kırım Savaşı'nı Anlatan Bir Eser: Menzume-i Sivastopal", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 10-11 (1981-1982), s. 233, İstanbul 1983.

²² Önder Göçkün, *Namık Kemal*, s. 35-36, Ankara 1987.

²³ Namık Kemal, *Akif Bey*, Tertipleyen: Mustafa Nihat Özön, s. 22, İstanbul 1972.

²⁴ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1793-1908*, III/5, s. 457-458, Ankara 1978.

“*Sinop Baskını*” Rusya’da büyük sevinç yarattı. Piyeslere konu oldu. İngiltere’de ise nefretle kınandı. Fransa da olaya büyük tepki gösterdi.²⁵

Sinop Olayından sonra, durumun gerginleştiğini gören İngiltere ve Fransa, 12 Mart 1854’te Osmanlı Devleti ile birlikte ittifak anlaşması imzaladılar. İstanbul’da ve Osmanlı Devleti adına Reşit Paşa’nın önderliğinde imzalanan bu dört maddelik ittifaka göre, İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti’nin Avrupa ve Asya topraklarını Rusya’nın saldırısına karşı savunmak için, Osmanlı Devleti’ne her türlü desteği vereceklerdi. Buna karşılık Osmanlı Devleti de, İngiltere ve Fransa’nın onayı olmadan, Rusya ile hiçbir mutabakat içine girmeyecek, hiçbir taahhütte bulunmayacaktı. Nihayet savaş sona erince de İngiltere ve Fransa bulundukları tüm güçleri en kısa sürede geri çekeceklerdi.²⁶ İngiltere ve Fransa 27 Mart’ta da Rusya’ya harp ilan ettiler. Bu arada bu ittifakın arkasından 10 Nisan 1854’te de İngiltere ile Fransa arasında bir ittifak imzalandı. Bu ittifak ile de, Rusya’nın Eflak ve Boğdan’ı işgal etmekle Osmanlı İmparatorluğu’nun toprak bütünlüğünü ihlal ettiği belirtilerek, Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında anlaşma zemini sağlanması, aynı zamanda da, Avrupa barışının herhangi bir sebeple tehlikeye düşmesi halinde, askeri alanda işbirliği yapılması öngörülüyordu.²⁷

27 Mart 1854 tarihinde İngiliz ve Fransız hükümetlerinin Rusya’ya savaş ilan etmesi Osmanlı kamuoyunda sevinç yarattı. Zaten kamuoyu savaşı destekliyordu. Binlerce kişi orduya alınmak için başvurdu. Savaşın çıkması ve İngiltere ile Fransa’nın katılması ile savaşın boyutu genişlemiş oldu. Daha önceki yıllarda Osmanlı Devleti ile Rusya arasında birçok muharebeler meydana gelmişti. Ancak Kırım Harbi diye anılan bu savaş önceki savaşlardan farklı özellikler taşır. Zira daha önceki savaşlarda Osmanlı Devleti, bir başka Avrupa devletinin desteğini almadan sadece kendisi savaşlar yapmıştır. Bu bakımdan tarihte Kırım Savaşı diye anılan bu savaş müttefik güç birliğine dayanmaktadır. İşte, İngiltere ve Fransa’nın Osmanlı Devleti yanında yer almasından sonra ve savaşın genişlemesi ile de, Avusturya ve Prusya’nın durumları da önem kazanmıştır. Bu iki devletin savaşan taraflardan birine katılması savaşın neticesine hayli etkili olabilirdi. Bunun için gerek Rusya ve gerekse İngiltere ile Fransa bu iki devleti yanlarına çekmek için çok çaba sarf ettiler.

Rusya ne yaptıysa Avusturya’yı yanına çekemedi. Neticede, Avusturya, İngiltere, Fransa ve Prusya’nın katılmasıyla 9 Nisan 1854 yılında Viyana’da imzalanan bir protokol ile Türk İmparatorluğu’nun toprak bü-

²⁵ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 240; Enver Ziya Karal, *a.g.e.*, s. 235; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.*, s. 518.

²⁶ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 241; Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Cilt: I; *Osmanlı İmparatorluğu Anlaşmaları*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, s. 321-324, Ankara 1953.

²⁷ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 241.

tünlüğünün korunmasını, Rusya'nın Tuna beyliklerinden çekilmesini, Osmanlı padişahının Hıristiyan uyruklarına istediği ayrıcalığı tanıma yetkisinin kabulünü ve Avrupa dengesinin korunması amacı ile Osmanlı Devleti'nin siyasi münasebetlerine gereken garantilerin sağlanması öngörülmüyordu.²⁸

Sonunda, İngiltere ve Fransa'nın baskıları karşısında Avusturya, Prusya arkasından gelmedikçe yürümeyeceğini, Prusya'da Almanya'nın arkasından gelmedikçe, Avusturya'yı takip etmeyeceğini söyleyerek işin içinden sıyrıldılar.

15 Mayıs 1854'te Ruslar, Güney Dobruca'da, Tuna üzerinde önemli bir Türk kalesi olan Silistre'yi işgal etmeye başladılar. Ruslar bütün çabalarına rağmen Silistre'yi düşüremediler. 15 Haziran'da Osmanlı ordusunun darbeleriyle büsbütün sarsılan Ruslar, 25 Haziran'da, 41 günlük muhasarayı kaldırdılar. 15.000 ölü ve 25.000 yaralı veren 80.000 kişilik Rus ordusu, perişan bir şekilde çekildi. Namık Kemal'in "*Vatan Yahut Silistre*" Piyesi, bu muhasarayı ebedileştirmiştir.²⁹

14 Eylül 1854'de Osmanlı, Fransız ve İngiliz kuvvetleri Kırım'a çıktılar. 20 Eylül'de Müttefikler, Alma Meydan Muharebesi'nde Ruslara ağır kayıplar verdiler. Bundan sonra müttefiklerin hedefi, Rusların alınmaz bir kale haline getirdikleri Sivastopol Limanı olmuştur.

Savaş bundan sonra Kırım'da Rusya ile Avrupa müttefik kuvvetleri arasında yer alan bir çatışmaya dönüştü. Sert kış koşulları ağır kayıplara sebep oluyordu. Müttefikler ağır kayıplar veriyordu. Asker ihtiyacı hassas oldu. İngilizlerin artan kayıpları karşısında, İngiltere harekete geçerek muntazam bir ordusu olan Piyemonte'den (Sardunya) asker istedi. Bu isteği Avusturya da destekledi. Avusturya'nın desteklemesinin sebebi, Piyemonte'nin bu savaşa katılmasıyla askeri gücünün zayıflayacağı, bir müddet bu durum karşısında kendisiyle çatışmaya girmeyeceği düşüncesi idi. Yani Piyemonte'nin savaşa katılması Avusturya'nın menfaatine bir durumdu. Fransa da Piyemonte'nin savaşa katılmasını zaten istiyordu. Çünkü, III. Napolyon, Kırım Muharebelerinin giderek alevlenmesi karşısında, müttefiklerin Rusya karşısında zafer elde edemedikleri takdirde, tahtını kaybetmekten korkuyordu. İşte bu menfaatler düşüncesi içerisinde, Piyemonte ile İngiltere ve Fransa arasında, 26 Ocak 1855'te imzalanan "*Sened*" ile Piyemonte, 10 Nisan 1854 tarihli İngiliz-Fransız ittifakına katılmış oldu.³⁰ Bu katılmayı takiben de Kırım'a 15.000 kişilik bir kuvvet gönderdi. Piyemonte bundan sonra 15 Mart 1855'te Osmanlı

²⁸ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 242.

²⁹ Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi*, s. 520; Namık Kemal'in, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu güçlüklerden nasıl kurtulması gerektiği konusundaki görüş ve düşünceleri için bkz. Recai Galip Okandan, *Amme Hukukumuzun Anahatları*, 1. Kitap, s. 123 vd., İstanbul 1971. Ayrıca bkz. İhsan Sungu, "Tanzimat ve Yeni Osmanlılar", *Tanzimat*, s. 777 ve müteakip, İstanbul 1940.

³⁰ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 247.

Devleti ile de bir ittifak imzaladı. Bu ittifak ile Osmanlı Devleti, kendi topraklarında, İngiliz ve Fransız kuvvetlerine tanıdığı bütün ayrıcalıkları ve imkânları Piyemonte'ye de tanıyordu.

Müttefikler, 2 Aralık 1854 ittifakı ile Avusturya'yı ve 26 Ocak 1855 ittifakı ile de Piyemonte'yi yanlarına çekmeyi başarmışlardı. Ancak ilerleyen zaman içerisinde Avusturya müttefiklere fazla yararlı olmadı. Müttefiklerin 1855 yılı baharında Kırım'a 140.000 kişilik yeni kuvvet göndermeleri savaşı müttefikler lehine çevirdi. Ruslar ağır kayıplar verdiler. Müttefikler Sivastopol'u bütün çabalara rağmen düşüremediler. Bu arada Çar I. Nikola 2 Mart 1855'te öldü. Yerine Çar II. Aleksandr geçti. 1855 yazında, Kırım'daki muharebeler şiddetlendi. Osmanlı Ordusu ağır kayıplar verdi. Bu arada Türk tarihinin yetiştirdiği en mühim simalarından olan, adı Türk ve Dünya tarihine 1877-1878 harbi sırasında Plevne'yi parlak ve fedakârca müdafaasından dolayı büyük bir kahraman olarak geçen Gazi Osman Paşa, 21 Mart 1855 tarihinde, Opateriya'da gösterdiği yararlılık ve kahramanlı nedeniyle rütbesi Mülazım-i Evvelige (Üsteğmenliğe) yükseltilmiştir.³¹

Kırım Savaşı sırasında Selimiye Kışlası, asker hastanesi haline getirilmişti. Bu savaşta hasta ve yaralı askerler Kavak (Harem) iskelesinden buraya getirilir, tedavi edilirdi. Vefat edenler, arkasındaki Karacaahmet Mezarlığı'na, yabancılar da bugünkü Haydarpaşa Limanı'na bakan İngiliz Mezarlığı'na defnedilirdi. 3.600 askerin bakıldığı ve Batılıların (Üsküdar Hastanesi) olarak adlandırdıkları kışlada, bizim için bir yenilik olan kadın hastabakıcılar ve hemşeriler görev almışlardı. İşte bu hizmet yeniliğini yurdumuzda ilk başlatan İngiliz asıllı hemşire Florence Nightingale'dir. Bir reformcu olarak F. Nightingale'nin çabaları kaynağını, onun mevcut durumdan mutlu olmayışından ve sosyal gelişmeye olan yoğun isteğinden alır. Kraliçe Victoria döneminin kadınıdır. Bu dönem kadınının yaşam biçimini anlamsız bulmuş ve hep tepkiyle karşılamıştır. Hemşirelik bir meslek olarak Nightingale'nin bu düşüncelerine ve çabalarına dayanarak doğmuştur.

Bir reformcu olarak Nightingale, bu konuda en büyük fırsatı, İngiliz askerlerine bakım vermek üzere İngiliz hükümeti tarafından Üsküdar'a gitmesi istendiğinde buldu. İngiliz hükümeti tarafından yönetilen askeri hastanedeki temel malzeme eksikliği, kayıt ve hastane istatistikleri konusundaki yetersizlik ve yaralı askerlere insanca standartlara uygun bakım verilmesini sağlayacak bir sistem yokluğu, ilk bakışta göze çarpıyordu. Nightingale'nin güçlü yönetme yeteneği, durum düzeltici etkinliklere

³¹ Metin Hülagü, *Gazi Osman Paşa*, Boğaziçi Yayınları, s. 33, İstanbul 1993; Wiliam V. Herbert, "Plevne'nin Son Günleri", *Hayat Tarihi Dergisi*, (Ter. Osman Öndeş), nr. 7, s. 48, İstanbul 1977; Murat Sertoğlu, *Gazi Osman Paşa*, s. 5, İstanbul 1954; Rus ve Sovyet tarih yazımında en çok yaygın Sivastopol savunması üzerine yazılmıştır. Bkz. Candan Badem, "a.g.m.", s. 22.

zaman geçirmeden girmesiyle belirginleşiyordu. Ana hedefi olan ulusal sağlık ve orduda reform amacına ulaşabilmek için Nightingale, bu konulardaki bütün gözlem ve deneyimlerini önerileriyle birlikte sadık dostu, savaşta sekreterlik yapan Sir Sidney Herbert ve ülkede etkili olan diğer tanıdıklarına ilettiler. Savaş sona erdiğinde bozuk düzeni savunanların karşısında yer aldı. Nightingale'nin, kadınları hemşire olmak üzere yetiştirmek için geliştirdiği sistem sayesinde, daha önce toplum tarafından aşağılanan bu uğraş, belli bir saygınlık kazandı. Öyle ki ailelerden gelen kadınlar, bu alanda çalışmayı ister oldular.³²

Kırım Harbi sebebiyle Avrupa devletleriyle iyi münasebetlerin kurulmasının bir neticesi olarak, müttefik devletlerin orduları ile beraber her rütbeden subaylar İstanbul'a geldikleri gibi, bazı Avrupalı prensler de bu vesileyle Osmanlı ülkesini ziyaret etme fırsatı bulmuşlardır. Bunlar arasında Fransa Veliahdı Prens Napolyon, Avusturya İmparatoru'nun kardeşi Arşidük Ferdinand Maksimilyen, Belçika kralının iki oğlu Dük de Kembric ve Dük de Braban gibi önemli şahıslar bulunuyordu. Ayrıca Fransa İmparatoru III. Napolyon'un da İstanbul'a gelerek Kırım taraflarına kadar gitmesi mevzubahis olmuş ise de Fransa'daki siyasi durum nedeniyle bu seyahat gerçekleşmemiştir.³³

1855 yılının Mayıs ayında müttefik kuvvetler ile Rus orduları arasında şiddetli çatışmalar oldu. 24 Mayıs'ta müttefikler, Karadeniz ile Azak Denizi üzerindeki Kerç şehrini işgal etmek suretiyle hakim oldular. Bunun üzerine Ruslar, 28 Mayıs'ta Kurban Irmağı'nın güney ağzındaki Anapa Kalesi'ni de bıraktılar.

7 Haziran 1855 tarihi Sivastopol Muhasarasının önemli günlerinden biri oldu. Şiddetli çatışmaların yaşandığı bu tarihte Ruslar 20.000'den fazla zayıat verdiler. Müttefik zayıatı da 6.000 civarında idi. 8 Eylül'de, Sivastopol'u savunan en önemli Tabya olan Malakof Tabyası düştü. Ertesi gün de Sivastopol düştü. Kaleye 800 Müttefik Topu 1.600.000 mermi atmış, bunlara 1.100 Rus Topçusu karşılık vermişti. 11 ay süren Sivastopol kuşatmasında ağır zayıatlar verilmişti.³⁴

³² Nuran Yıldırım, "Nightingale" Maddesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: 6, s. 72; Mehmet Mermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, Cilt: 2, Üsküdar Belediyesi Yayını, s. 662, İstanbul 2001; Azmi Özcan, "Kırım Savaşı'nda Üsküdar ve İngiliz Askerleri", *Üsküdar Sempozyumu I*, Cilt: 1, s. 106, İstanbul 2003; Hasan Ali Göksoy, "Kışladaki Lambalı Kadın", *İlgi Dergisi*, Sayı: 110, s. 24, Yaz 2005; Bülent Çetindor, "Selimiye Kışlası ve Florence Nightingale", *İlgi Dergisi*, Yıl: 24, Sayı: 61, s. 14, İlkbahar 1990.

³³ Besim Özcan, "Kırım Harbi Sırasında Bazı Avrupalı Devlet Adamlarının Osmanlı Ülkesini Ziyaretleri (1854-1855)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı: 9, s. 288, Ankara 1998.

³⁴ Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi*, s. 522; Kırım Harbi konusunda geniş bilgi için şu eserlere bakılmalıdır: Adelphus Slade, *Türkiye ve Kırım Harbi*, (Çev. Ali Rıza Seyfi), İstanbul 1943; Ahmet Muhtar Paşa, *Kırım Sefer-i Meşhuru Evailindeki 127. Osmanlı-Rus Tuna Seferi ve Bunun Nihayetindeki Silistre Müdafaa-i Kahrmanıyesi*, Necm-i İstikbal Matbaası 1338/1922. (As. Müze Kütüphanesi, Nr. EHT. 1758; Münevver Çaşın, *Kırım Harbinde Başlayan İstikrarsızlıklar*, İstanbul 1945; İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, M. 947, s. 336.

V. Kırım Savaşı'nın Sona Ermesi ve Viyana Protokolü

Sivastopol'un düşmesinden sonra, müttefikler daha birçok önemli mevkileri ele geçirdiler. Rusya'nın tek ümidi Kafkas cephesinde, Kuzey-doğu Anadolu'da idi. Türkler bu cephede taarruz kabiliyetini kaybetmişlerdi. Bunu fırsat bilen Rus Ordusu 15 Temmuz 1855'de Kars'ı muhasaraya başladılar. Kars'ı Müşir Mehmed Vasıf Paşa savunuyordu. 15.000 askeri vardı. Türk Kalesi'ni kuşatan Kafkasya umumi valisi Murayiyef ise, 40.000 asker getirmişti. Devamlı da takviye alıyordu. Muhasara çok çetin geçti. Kars'ın tahkimatı pek güzel değildi. İlerleyen zaman içerisinde yiyecek stokları tükendiğinden açlık başladı. 28 Kasım 1855 tarihinde açlık nedeniyle mecburen teslim olundu. Muhasara 4 ay 15 gün sürmüştü. Kars'ın düşmesi ile savaş fiilen bitti. Ancak Rusya, sulhe yanaşmak istemiyordu. Avusturya'nın baskısı ile bu devletle de savaşa girmek için anlaşmayı kabul etti. 1 Şubat 1856 Viyana protokolü ile Sulh Anlaşması'nın ana hatları kabul edildi. Böylece savaş fiilen sona ermiş bulunuyordu.

Viyana protokolünde dört konu ele alınmıştı:

1. Eflak-Boğdan ve Sırbistan Beylikleri üzerindeki Rus himayesinin yerine Avrupa büyük devletlerinin müşterek kefaletinin korunması,
2. Tuna'da serbest geliş gidişin sağlanması için bir milletlerarası idare kurulması,
3. Karadeniz'in tarafsızlığı,
4. Osmanlı uyruğunda bulunan gayri Müslümlerin "Müslümanlarla eşit hukuk"a sahip olduklarına dair kendiliğinden vermiş olduğu teminatı yine kendiliğinden teyit edecek olan padişahın istiklali ve devletin toprak bütünlüğü.

Viyana protokolünden sonra Paris Barış Kongresi 25 Şubat 1856'da toplandı. Görüşmeler Mart ayı sonuna kadar sürdü.³⁵ 34 maddelik Barış Antlaşması 30 Mart 1856'da imzalandı. İmzalayan devletler, Fransa, İngiltere, Avusturya, Prusya, Osmanlı Devleti, Piyemonte yahut Sardunya ve Rusya.³⁶

Paris Barış Kongresi'ne göre, Kırım yine Rusya'ya bırakıldı. Fakat Rusya, Kars'ı Osmanlı Devleti'ne teslim etti. Karadeniz, hem Rus hem de Osmanlı Donanması'na kapalı olacaktı. Eflak'a ve Moldovya'ya, iç işlerinde bağımsızlık verildi. Sırbistan'ın bağımsızlığı onaylandı.

³⁵ Paris Kongresi Tutanakları için bkz. Gabriel Efendi Noradounghiean, *Recueil d'Actes Internationaux de l'Empire Ottoman*, Tema III: 1856-1878, P. 1-69, Paris, Leipzig, Neuchatel, 1902, Zikreden: Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 250; Mehmed Maksudoğlu, *Kuruluşunun 700. Yılında Osmanlı Tarihi 1299-1922*, s. 271, İstanbul 1999; Seher Ulusoy, *Kırım Muharebesi ve Diplomasi Safhası*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi M. 495, s. 238, İstanbul 1940; Kırım Savaşı ve Diplomasi Safhası konusundaki eserler için bkz. *Osmanlı Askerlik Literatürü Tarihi (History of Military Art and Science Literature During the Ottoman Period)*, Yazarlar: Ekmeleddin İhsanoğlu-Ramazan Şeşen-M. Serdar Bekar-Gülcan Gündüz, Editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, I. ve II. Ciltler, Eserin 53, 94, 111, 248, 483, 495, 591, 690. sahifelerinde belirtilen eserler, İstanbul 2004.

³⁶ Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Cilt: 1, s. 341-353, Ankara 1953.

1853 yılına kadar devam eden ve “Kırım Harbi” olarak tarihe geçen bu mücadelede, Ruslar büyük bir yenilgiye uğramışlardır. Bu hadiseden sonra Osmanlı Devleti, Avrupa bütünlüğü içinde yer alan bir devlet muamelesi görmeye başladı. Bu arada, Osmanlı Devleti’nin 1856 Paris Barış Kongresi ile Avrupa devletlerine geniş imtiyazlar tanıdığı unutulmamalıdır.

Savaş sonunda imzalanan Paris Antlaşması ile Osmanlı Devleti Avrupa Uyumu (Concert de Europe) denen Avrupa devletler sistemine girdi.³⁷

Sonuç

Osmanlı Devleti, Kırım Savaşı’ndan büyük kazançla çıkmış sayılmaz. Bu savaşın en önemli getirisi Rusya’nın Karadeniz’deki üstünlüğünün engellenmesi ve Akdeniz’e inme hayalinin ortadan kaldırılması olmuştur.

Osmanlı tarihinde Tanzimat devri olarak bilinen 1839-1876 yılları, o dönemde Osmanlı padişahı olan Abdülmecid’in ilk saltanat yıllarına rastlamaktadır. Padişah Abdülmecid, saltanatının dördüncü ayında, niteliği itibarıyla, daha önce yapılanlardan çok farklı bir yenilik hareketine girişti. Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa, 3 Kasım 1839 günü, Gülhane Meydanı’nda padişahın bir “Hatt-ü Hümayun”unu okudu. Bu tören sırasında Devlet’in yüksek kademelerinde görevli asker ve sivil kişiler ile yabancı elçiler de hazır bulundu. Tarihimizde “Tanzimat Fermanı” veya “Gülhane Hatt-ü Hümayunu” ile anılan bildiri budur. Bu bildiri, Türk siyasi tarihi açısından bir dönüm noktasıdır.

Tanzimat Fermanı, çok önemli hükümler ihtiva etmekteydi. Fermanın en önemli hükümleri, kişi haklarının korunması ile ilgiliydi. Hakkında kesin hüküm verilmedikçe kimsenin cezalandırılmayacağı, bir kimsenin işlediği suçtan dolayı yakınları veya çevresinin cezalandırılmayacağı belirtilmekteydi. Yine Ferman’a göre, Hıristiyan ve Müslüman bütün Osmanlı uyrukları eşit sayılacaktı. Müslüman olmayanların “Osmanlı Vatandaşı Olarak” kabul edilmeleri, ceza davalarında tanıklık yapabilmeleri, mahkemelere yargıç olarak atanabilmeleri hep onun döneminde gerçekleşen yeniliklerdir.

Abdülmecid döneminde çok sayıda “ilk” vardır. İlk banka, ilk borçlanma, ilk telgraf, ilk denk bütçe, ilk vapur işletmesi, ilk tren, ilk gazeteci ilk devlet yıllığı, ilk opera, ilk tiyatro, ilk modern saray, ilk balo nice ilkler hep bu dönemin özelliğidir.

Osmanlı Devleti ilk defa Kırım Harbi sırasında 1854 tarihinde dış ülkelerden borç almaya başlamıştır. %4 faizle borç para alan Osmanlı Devleti, bu borçları ödemekte güçlük çekince 20 Aralık 1881 tarihli “Muharrem Kararnamesi” ile Duyunu Umumiye (Kamu Borçları) İdaresi’nin kurulmasını sağlamıştır. Ayrıca dış borçlanmalara ek olarak iç borçlanmaya da gidilmiş, İstanbul’daki sarraflardan %45 faizle borçlanılmıştır. An-

³⁷ Faruk Yılmaz, *Osmanlı Borçları Tarihi*, s. 35 vd., Ankara 2013.

cak alınan bu borçlar devamlı artarak ileride Türkiye Cumhuriyeti'nin de sıkıntıya düşmesine sebep olmuştur.³⁸

Kaynaklar

Abacı, Zeynep Dörtok, "Balkan Savaşları'na Kadar Kırım ve Kafkasya'dan Yapılan Göçler: Osmanlı Devleti'nin Yaptığı Düzenleme ve Uygulamaların Kriz Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi", *Bursa'nın Zenginliği Göçmenler*, Editor: Dr. Zeynep Dörtok Abacı, Osmangazi Belediyesi Yayını, Aralık 2008.

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, TTK Yayını, Ankara 1997.

Babuş, Fikret, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik, Sosyal Politikalar Çerçevesinde Göç ve İskân: Siyaseti ve Uygulamaları*, Ozan Yayınları, İstanbul 2006.

Badem, Candan, "Rus ve Sovyet Tarih Yazımında Kırım Savaşı", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 155, Kasım 2006.

Baykal, Bekir Sıtkı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 17. ve 18. Yüzyıllar Boyunca Para Düzeni İle İlgili Belgeler", *Belgeler, Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C. XIII, Sayı: 17, Ankara 1988.

Bekri, Şakir, *Devletler Umumi Hukuku*, Yargıçoğlu Matbaası, Ankara 1968.

Birinci, Nejat, "1853-1856 Kırım Savaşı'nı Anlatan Bir Eser Manzumesi Sivastopol", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi 10-11 (1981-1982)*, İstanbul 1983.

Casin, Münevver, *Kırım Harbinde Başlayan İstikrarsızlıklar*, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, M. 947, İstanbul 1945.

Driault, Edeuard, *La Question d'orient-Depus ses Orxgines Jasqua la Paix de Severesi Paris*, Félix Alean 1921.

Erim, Nihat, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, Osmanlı İmparatorluğu Anlaşmaları*, C. I, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Ankara 1953.

Göçkün, Önder, *Namık Kemal*, Ankara 1987.

Gürel, Tevfik A., *1853-1855 Türk-Rus Müttefiklerin Kırım Savaşı (97'nin Lahikası)*, 53/97 Haziran 1953.

Haskan, Nermi M., *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, Cilt: 2, Üsküdar Belediyesi Yayını, İstanbul 2001.

Hayri, Salih, *Kırım Zafernamesi-Hayrabad*, (Hazırlayan: Nejat Birinci), Ankara 1988.

Herbert, William V., "Plevne'nin Son Günleri", Ter: Osman Öndeç, *Hayat Tarih Dergisi*, Nr. 7, İstanbul 1977.

Hülagu, Metin, *Gazi Osman Paşa*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993.

İlgürel, Mücteba, "Rus Donanmasının Sinop Baskını", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirgesi*, 13-17 Ekim 1985, Samsun 1988.

İnci, Tevfik, "Sinop Faciası", *Resimli Tarih Mecmuası*, İstanbul 1956.

³⁸ Osmanlı Borçları hakkında geniş bilgi için bkz. Faruk Yılmaz, *Osmanlı Borçları Tarihi*, Ankara 2013.

- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: V, Ankara 1983.
- Karpat, Kemal H., "Commentary: Muslim Migration: A Responce to Alde-ep Abu-Sahliah", *International Migration Review*, C. 30, 1966.
- Kurat, A.N., *Türkiye ve Rusya: 18. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşı'na Kadar Türk-Rus İlişkileri (1789-1919)*, Ankara 1970.
- Meray, Seha L., *Devletler Hukukuna Giriş*, C. I, Ankara 1959.
- Noradougian, Gabriel Efendi, *Recucil d'Actes Intornationaux de L'Empire Ottoman*, Cilt: 2, Paris, Leipzig Neuchatel 1900.
- Okandan, Recai Galip, *Amme Hukukumuzun Anahatları*, 1. Kitap, İstanbul 1971.
- Ortaylı, İlber, "160. Yılında Kırım Savaşı", *Milliyet Pazar*, 12.5.2013.
- Ortaylı, İlber, "Rusya Akdeniz'e İnmemeli", *Atlas Tarih*, Sayı: 20, Haziran-Temmuz 2013.
- Özcan, Besim, "1853 Sinop Felaketzedelerinin Mağduriyetlerinin Giderilmesi ve Şüheda Hatırasının Yaşatılması", *Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan*, Samsun 1993.
- Özcan, Besim, "Kırım Harbi Sırasında Bazı Avrupalı Devlet Adamlarının Osmanlı Ülkesini Ziyaretleri (1854-1855)", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı: 9, Ankara 1998.
- Öztuna, Yılmaz, "Kudüs Meselesinin Sebep Olduğu Kırım Savaşı", *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı: 7, Ağustos 1967.
- Öztuna, Yılmaz, *Osmanlı Devleti Tarihi*, 1. Cilt, İstanbul 1986.
- Sakaoglu, Saim, *Bayburtlu Zihni*, İstanbul 1988.
- Saray, Mehmet, *Rusya'nın Türk İllerinde Yayılması*, İstanbul 1975.
- Shaw, Stanword J., - Shaw, Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, 2. Cilt, İstanbul 1983.
- Stone, Norman, "Kırım Savaşı", *Kırım Savaşı'nın 150. Yılı - 150th Anniversary of The Crimean War*, Vehbi Koç Vakfı Yayını, İstanbul 2006.
- Sungu, İhsan, "Tanzimat ve Yeni Osmanlılar", *Tanzimat*, İstanbul 1940.
- Sükan, M. Haydar, "Kırım Savaşı'nda Müttefiklere Verilen Türk Madalyaları", *Hayat Tarih Mecmuası*, Yıl: 13, C. 2, 1 Kasım 1977.
- Taylor, A.J.P., *The Struggle For Mastery in Europe, 1848-1918*, London 1954.
- Tekindağ, Şahabettin, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Genişleme Nedenleri", *Atatürk Konferansları 1973-1974*, C. VI, TTK Basımevi, Ankara 1977.
- Tukin, Cemal, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1947.
- Ulusoy, Seher, *Kırım Muharebesi ve Diplomasi Safhası*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi M. /495, İstanbul 1940.
- Yıldırım, Nuran, "Nightingale" Maddesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: 6.